

dem plagiis, de quibus in Exodo et a s. Paulo dicitur: « in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam... quem vult indurat. » At in libro Sapientiae sermo est de eo, quod Deus vult ex sese et antecedenter ad Pharaonis liberam pervicaciam, adeoque de voluntate antecedente; quae vero citat Apostolus, in Exodo (IX. 16.) dicuntur de *indurato Pharaone* post quintam iam plagam, et proinde nonnisi de voluntate consequente intelligi possunt. Confer Sap. XII. 3-26, ubi habes evidentissime distinctam voluntatem antecedentem salvandi impios Chananaeos, et voluntatem consequentem eos puniendi.

Restat difficultas, quod induratio ipsa videtur dici ab Apostolo opus Dei: « quem vult indurat. » Induratio significatione obiectivā est resistantia contra gratiam, praesertim resistantia continua adversus gratias multiplices, unde habitus quidam et infelix facilitas oritur divinas inspirationes reiiciendi. Sensu ergo activo induratio est efficientia huius pervicaciae. Quare ex analogia fidei h. e. ex aliis doctrinae capitibus, quae de attributis divinis, de sanctitate, bonitate, iustitia novimus ac credimus, omnino evidens est, Deum neminem *directe indurare*, cum hoc nihil esset aliud quam directe efficere resistantiam adversus gratiam, atque ita hominem simul per gratiam excitare ad bonum et per indurationem obfirmare contra bonum idem, manifesta contradictione, quae Deo sancto et bono sine impietate adscribi non potest.

Potest tamen referri et in Scripturis refertur induratio peccatoris ad Deum tripliciter: a) quod Deus eam permittit, quo sensu *misereri* et *indurare* non *contrarie* sed *contradictrorie* sibi opponuntur, ut *indurare* idem sit ac non misereri, quemadmodum Augustinus dicit: Deum « non indurare impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam » ep. 194. n. 14. ad Sixt. Neque in usu loquendi biblico est insolens, ut locutiones significantes actionem adhibeantur de mera permissione, quia et haec pars est divinae providentiae 2. Reg. XII. 11; XVI. 10; 3. Reg. XXII. 22; Is. LXIII. 17; Ps. CIV. 25. Clarissime appetet hic modus loquendi ex 2. Reg. XXIV. 1. collato 1. Paral. XXI. 1. In priori enim

loco dicitur *Deus commovisse* David, ut numerationem populi institueret, quae erat contra voluntatem Dei; in loco altero velut declarationis causa dicitur *Satan commovisse* ad hunc ipsum censem. Nihilominus fatendum est, huiusmodi locutionibus saltem plerumque aliquid amplius significari quam meram permissionem. Nam b) induratio activa dicitur actio divina, quae ex se quidem et ex voluntate Dei antecedente non ordinatur ad obiectivā hominis induracionem, ex qua tamen consequitur et consequi a Deo praevidetur ac permittitur, ut homo se ipsum induret. Ita hunc locum Pauli interpretatur s. Hieronymus. « Non Dei accusanda est patientia et infinita clementia sed eorum duritia, qui bonitate Dei in perditionem suam abusi sunt. Alioquin unus est solis calor, et secundum essentias subiacentes alia liquefacit, alia indurat; alia solvit, alia constringit. Liquatur enim cera et induratur lutum; et tamen caloris non est diversa natura. Sic et bonitas et clementia Dei vasa irae quae apta sunt in interitum, i. e. populum Israel indurat, vasa autem misericordiae quae praeparavit in gloriam... non salvat irrationaliter et absque iudicij veritate, sed causis praecedentibus; quia alii (sua culpa) non suscepserunt Filium Dei, alii autem (gratia praeveniente et adiuvante) recipere sua sponte voluerunt » Hieron. ad Hedib. ep. 120. q. 10. (T. I. p. 835.). Permittit vero Deus ut homo faciat malum ex ipsa occasione boni, quod Deus facit, quia potens est bonum facere occasione mali, quod homo facit. Igitur c) ad haec duo accedit ratio alia, ob quam etiam induratio Deo tribuitur, quia scilicet voluntate consequente eam dirigit et ordinat ad fines bonos.

Haec secunda et tertia ratio, qua Deus indurare dicitur, mirabili modo est expressa in historia Pharaonis Exod. VII. sqq. In primis quinque plagiis numquam dicitur *Deus indurasse*, sed constanter ipse *Pharao indurasse cor suum*, aut *induratum fuisse cor eius* (Exod. VII. 13. 22; VIII. 15. 19. 32; IX. 7). Quando vero iam aucta erat voluntaria pervicacia per tam impiam repugnantiam contra manifesta miracula, tum demum in signis sequentibus inde a sexto (1), Deus

(1) Plagae Aegypti numerantur decem non computando signum pri-

patrando prodigia coram Pharaone iam propria malitia indurato dicitur « indurasse cor eius, » ut manifestum sit, non antecedentem Dei intentionem indurandi, sed effectum malitiæ hominis ex miraculis divinis secutum indicari (Exod. IX. 12; X. 1. 20. 27; XIV. 4. 8. 17.). Propterea in signis etiam hisce posterioribus non solum Deus Pharaonem, sed etiam Pharaoh se ipsum indurasse adhuc dicitur Exod. IX. 35; XIII. 15. Haec diversitas in modo loquendi de induratione in prioribus et posterioribus portentis, quae nobis attentione videtur dignissima, vim argumenti non perdit ex eo, quod Deus iam Exod. IV. 21; VII. 3. ait: « ego indurabo cor Pharaonis; » illic enim non de singulis sed de omnibus prodigiis simul et complexe sermo est. Sicut igitur Deus indurationem Pharaonis tantummodo praescire Exod. III. 19, ita eam etiam efficere dicitur, dum sub hac praescientia prodigia patrat, quae licet voluntate antecedente ordinentur ad regis emolumentum (vide Sap. I. c.), praevidentur tamen occasio futura maioris indurationis. Voluntate porro ad hanc indurationem consequente vult Deus in ea et per eam manifestare suam maiestatem: « et indurabo cor eius, ac persequetur vos; et glorificabor in Pharaone et in omni exercitu eius, scientque Aegyptii, quia ego sum Dominus » Exod. XIV. 4. 17. cf. X. 1.

5º Sequitur penes Paulum pars ultima loci, quem explicamus. Sicut ex comparatione Iacob et Esau et electione unius præ altero absque ullo respectu generis vel operum legalium v. 14. oriebatur difficultas: « numquid iniquitas apud Deum? » ita huius difficultatis solutio deprompta ex testimoniosis Scripturae nondum videbatur esse plena, sed imo novam inferre difficultatem. Si Deus unius peccatoris gratuito miseretur, alterum vero indurat, licet posset etiam huius misereri: « quid adhuc queritur (*μερόται* conqueritur, punit cf. III. 5-7.); voluntati enim eius quis resistit? » v. 19. Quaestio ergo est de iustitia poenae, quomodo Deus mun mutationis virgae in serpentem et ultimum submersionis Aegyptiorum in mari. His duobus accensis signa sunt duodecim, quorum in sex primis et in octavo Pharaoh cor suum ipse indurasse, in reliquis inde a septimo Deus cor Pharaonis indurasse dicitur.

iuste puniat eum, cuius non miseretur iustificando, cum alter cuius per donum fidei et per iustificationem in fide miseretur, ex sese non minus sit misericordia indignus? Ergo quaestio non est de voluntate Dei antecedente sed de voluntate consequente puniendi, quomodo sit iusta?

a) Apostolus respondet reprimendo hominis temeritatem exigentis, ut Deus reddat rationem suae providentiae, cum ante omnia certum et ratum esse debeat creaturae rationali, omnia Dei opera sancta esse et iusta: « O homo tu quis es, qui respondeas Deo? » Hoc declaratur similitudine figuli: « nunquid dicit figuratum ei, qui se finxit (*το πλασμα τω πλασαντι*), quid me fecisti sic? » v. 20. Similitudo haec figuli satis frequens in libris V. T. (Is. XLV. 9; Ier. XVIII. 4-6; Ecclesi. XXXIII. 13. 14.) immediate exprimit absolutam Dei potestatem et creaturae subjectionem; supponitur autem in artifice non humano sed Deo provisore infinita sanctitas, bonitas, sapientia et iustitia. « In figulo (inquit Ambrosiaster in h. l.) sola voluntas est, in Deo autem voluntas cum iustitia. » Probe autem advertatur, ex ipsa indole quaestio- nis figmento seu plasmati non comparari ab Apostolo humana- nam naturam, quatenus a Deo creatur; sed hominem, quatenus vel gratuito misericordiam consequitur, vel ob pec- cata voluntate consequente iuste punitur. « Cave putas haec ad creationis rationem a Paulo dici vel ad necessita- tem voluntatis nostrae, sed (dicta sunt) secundum potesta- tem et diversitatem divinarum dispensationum » s. Chrysostom. hom. 16. n. 8.

b) Unde Paulus similitudinem prosequens respondet ita, ut ex comparatione ipsa declaretur gratuita gratia, et iusta punitio peccatoris. Similitudo non est extendenda ad modum, quo lutum mere passive in manu figuli, et quo crea- tura rationalis ac libera se habet sub actione gratiae (1); sed comparatio instituitur inter physicam exigentiam quae

(1) Vide animadversiones Chrysostomi in h. l. hom. 16. n. 8. ubi inter cetra: « hoc, inquit, ubique observandum est, ut similitudines non universim accipientur; sed quod in illis opportunum est et ad quod declarandum assumpta sunt, oportet seligere, reliqua vero omnia missa facere. »

in luto nulla est, ut potius ei superaddatur pretium insigni aliqua arte, quam ut relinquatur secundum suam naturam artis expers in vili urceo, ac inter ius *peccatoris*, quod nullum est, ut per Dei misericordem artem consequatur gratiam supernaturalem et gloriam, non vero relinquatur in peccato et propter peccatum destinetur ad poenam. « *An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* » (aliud pretiosum per artem superadditam, aliud vile iuxta naturam materiae luti) v. 21.

c) Sequitur similitudinis applicatio: « *quod si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia (ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ) vasa irae apta (κατηρτισμένα) in interitum, ut ostenderet divitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparavit in gloriam* » (ἀ προητομασεν εἰς δοξαν) v. 22. (1). Hic quoad expressiones singulas « *vasa in honorem, vasa misericordiae quae praeparavit in gloriam,* » ex declaratione Apostoli ipsius sunt ii, quos Deus vocavit ex Iudeis et gentibus ad fidem christianam: « *quos et vocavit nos, non solum ex Iudeis sed etiam ex gentibus.* » Ex gentibus sunt, de quibus antea dictum: non plebs mea, et qui nunc vocantur filii Dei; credentes ex Iudeis sunt, de quibus dictum: reliquiae salvae factae sunt, et Dominus Sabaoth reliquit nobis semen (h. e. « *etiamsi multitudo non crediderit, tamen pauci credent* » s. Hieronym. ad Hedib. l. c.). Hi per gratiam praeparantur in gloriam sanctitatis, et per hanc in gloriam consummatam. « *Divitiae gloriae sunt dignitas multiplex praeparata creditibus,* » ait Ambrosiaster in h. l. Qui ergo hic reperiunt absolutam praedestinationem ad glo-

(1) In constructione grammatica putant plerique suppleri oportere: « *quid dicemus?* » vel aliquid huinsmodi. Forte posset hic versiculus 22. coniungi cum 20: « *tu quis es qui respondeas Deo... si Deus volens ostendere iram sustinuit in multa patientia* » etc. Difficultas in hoc modo coniungendi solum oritur, quod graece non est simpliciter εἰ θεῶν ὁ θεός, sed εἰ δὲ θεῶν κ. λ. At si animadvertis, hanc sententiam non immediate, sed duabus aliis sententiis interpositis subnecti, si insuper reputes δὲ non raro ponи pro δη utique, enim vero; difficultas non videtur magna esse, quamvis aliquod ἀσυναρτητον admitti oporteret.

riam aeternam seorsim spectatam ante omnia praevisa merita, ii profecto longe aliud dicunt, quam quod scripsit s. Paulus.

Porro « *vasa irae apta in interitum* » manifeste sunt peccatores. Debent autem haec vasa spectari, ut sunt digna irae et interitus; nam genitivus « *vasa irae* » non potest sumi active, ac si talia fecisset ira Dei, sed passive, vasa quibus ira debetur. Hinc Paulus etiam modo diversissimo loquitur de *vasis irae* et de *vasis misericordiae*; illa non a Deo dicuntur parata ad interitum sed *apta*, scilicet *ex se ipsis*, ad interitum; haec vero Deus ipse sua operatione praeparavit in gloriam. Iam haec vasa digna irae et interitus dicuntur a Paulo subesse divinae voluntati sub duplice diversa ratione.

a) Sustinentur in multa patientia seu longanimitate (*μακροθυμία*), quae in Scripturis semper est voluntas misericors erga peccatores eo ex se tendens, ut convertantur et desinant esse vasa irae Rom. II. 4. 5; 2. Pet. III. 9; Sap. XI. 24; XII. 2. 10. 11. 18-20. cf. Matth. XVII. 26. (vide supra p. 588.). Haec est voluntas antecedens, cum « *longanimitas et benignitas Dei ad poenitentiam te adducit, secundum autem duritiem tuam et impoenitens cor thesaurizas tibi iram* » Rom. II. 4. 5. Vides iam, causam ex qua sint vasa irae, non esse in Deo sed in ipsis liberalis hominum voluntatibus. Distinctius hanc causam Apostolus explicat in sequentibus capitibus X. et XI. Cf. 2. Tim. II. 20. 21.

Chrysostomi interpretatio in hos vv. 22. 23. ita habet. « *Quae praeparavit in gloriam.* Non totum Dei esse dicit (Apostolus); nam si hoc esset, nihil impediret, quominus omnes salvi essent (cf. supra p. 642); sed rursum praescientiam ostendit... Sicut ergo Pharaon ex propria iniuitate vas irae factus est, sic et hi vasa misericordiae ex probitate sua. Nam etsi quod plus est, Dei sit (per gratiam); et nos quoque parum aliquid contulimus (libere operando per gratiam). Ideo non dixit vasa recte factorum, neque vasa confidentiae (*παρόντιας* qua confidant in se ipsis), sed vasa misericordiae, ostendens totum esse Dei... Cum dicit, non est volentis neque curren-

tis, non liberam potestatem tollit; sed ostendit non totum illius esse, sed egere illum superna gratia. Oportet enim velle et currere, confidere autem non propriis laboribus, sed Dei benignitati; quod et alibi dicebat: non ego autem, sed gratia Dei mecum (1. Cor. XV. 10)... Unde igitur hi vasa irae, illi misericordiae? Ex proprio voluntatis proposito. Deus autem valde bonus cum sit, in ambobus eandem ostendit benignitatem (antecedenter). Etenim non eorum tantum qui salvi facti sunt, misertus est; sed etiam Pharaonis, quantum in se erat (h. e. antecedenter); nam eandem diuturnam patientiam tam hi quam illi experti sunt. Quod si non servatus est, ex eius voluntatis proposito totum est. Nam quantum ad Deum pertinet, nihil minus habuit, quam illi qui salvi facti sunt » Chrys. hom. 16. n. 9.

3) Consequenter ad duritiem et impenitentiam Deus « vult ostendere iram et notam facere potentiam suam » (cf. dicta ad v. 17.). Hinc participium « volens ostendere iram, » eo ipso quod exprimit voluntatem consequentem, non potest resolvi per particulam causalem: « quia voluit ostendere iram.... ideo sustinuit in multa patientia; » sed resolutio haec esse debet: « quamvis vult (voluntate consequente ad impenitentiam cordis) ostendere iram.... tamen sustinuit (voluntate antecedente, qua eorum vult poenitentiam et salutem) in multa patientia. » Similis est modus loquendi Sap. XII. 10: « partibus iudicans dabas locum poenitentiae, non ignorans (h. e. quamvis non ignorares), quoniam nequam est natio eorum et naturalis ($\epsilon\mu\phi\tau\omega\varsigma$) malitia ipsorum, et quoniam non poterat (impotentia consequente) mutari cogitatio illorum in perpetuum. » Hac itaque voluntate consequente Deus ipsam ostensionem irae dirigit ad demonstrandas divitias gloriae. « Neque enim Deus, inquit Chrysostomus, quidpiam praetermisit eorum, quae ad Pharaonis emendationem facerent; neque ille praetermisit quidquam eorum, quae ipsum perderent et omni venia privarent. At quamvis haec sciret Deus, cum multa patientia tamen sustinuit eum, volens illum ad poenitentiam adducere... Quia vero ille noluit patientia hac ad poenitentiam uti, sed aptavit se ipsum ad iram; usus est illo Deus ad aliorum correctionem

per illius supplicium alios studiosiores reddens et sic potentiam suam ostendens. Quod enim Deus non velit (antecedenter) hoc modo potentiam suam ostendere sed alio modo per beneficia et per liberalitatem, hoc ipse (Paulus) iam superius per omnia declaravit » Chrysost. l. c. n. 8. Speciatim, ut ubique monet s. Augustinus, et ut in textu ipso Apostoli diserte dicitur, Deus ordinat iudicium in vasa irae ad demonstrandam gratuitam bonitatem suam in vasa misericordiae, quae non ex sua natura vel suis naturalibus meritis sunt vasa gloriae et honoris, sed a Deo praeparantur in gloriam. Unde cum sint ex eadem massa (h. e. cum ante gratiam peccatores sint aequi indigni misericordia), ex ipsis vasis irae debent vasa misericordiae agnoscere, totum premium suum supernaturale non esse ratione massae h. e. non ratione dignitatis vel meriti naturalis, sed ex arte divina ac indebita gratia; licet in suscipienda gratia etiam ipsi libere aliquid agant. Cooperationem hanc Apostolus non hoc loco, sed in sequentibus IX. 30. – XI. 23. declarat.

Ut ex dictis omnibus manifestum est, Apostolus cap. IX. docet gratuitatem gratiae et vocationis ad fidem christianam, et iustificationem per fidem (cf. Conc. Trid. Sess. 6. c. 8.), ut excludat errorem Iudeorum illius aetatis sibi, ratione generis et privilegiorum legis Mosaicae, vel solis vel certe prae gentibus ius ad promissum regnum Messianum vindicantium. Agit vero immediate de gratuitate donorum gratiae in ipsa donatione et executione, quae utique cum gratuita horum donorum praedestinatione cohaeret. Ex doctrina autem gratuitatis gratiae non sequitur, gratiam ex parte Dei et voluntate antecedente non omnibus offerri; imo Apostolus diserte declarat, rationem cur ad gratiam non omnes perveniant, esse ex culpa et peccatis hominum. De absoluta vero antecedente praedestinatione vitae aeternae ante praevisa merita fidei ac gratiae in tota Pauli tractatione nulla est mentio, nullum nec levissimum vestigium.